

970

1975

Könyvtáros

244

könyvtárosok és bibliográfusok

Gárdonyi Albert

1874—1946

Gárdonyi Albert, a Szabó Ervin Könyvtár első munkatársa száz esztendővel ezelőtt, 1874. december 24-én született.

A főváros hosszas vajúdas után, 1903-ban határozta el, hogy statisztikai hivatalának és levéltárának könyvanyagát egyesítve, nyilvános könyvtárat alapít.

Az új intézmény megalakulásakor csak két állást kapott, egy könyvtárossal és egy könyvtárúrt. A tanács 1904. március 28-i ülése az előbbire Szabó Ervint, az utóbbira Gárdonyi Albertet választotta meg.

Gárdonyi megválasztásakor figyelembe vették magas fokú képzettségét, korábbi könyvtári gyakorlatát és irodalmi munkásságát. 1896-ban a premontrai rend tagjaként Bécsben teológiai, 1901-ben pedig Budapesten jogi doktori oklevelet szerzett. (Később, 1907-ben a bölcsészettudományi doktorátust is letette.) Tökéletesen beszélt németül, franciául és latinul, jól értett angolul és olaszul. Első könyvtári szakismereteit Jászón szerezte, ahol egy évig kezelte a rend központi könyvtárát és levéltárát. A rendből való kilépése után, 1899-től a Széchényi Könyvtár kéziratárában dolgozott. Az itt őrzött anyag keltette fel benne a tudományos munkásságra való kedvet, első tanulmányai könyv- és könyvtártörténeti, valamint numizmatikai (éremtani) vonatkozásúak. A Fővárosi Könyvtárba történt ki-

vezetéséig 12 cikke, könyvismertetése jelent meg a Magyar Könyvszemlében (a brassói, a pannonhalmi könyvtár történetéről, régi nyomtatványokról, ismeretlen Corvináról), 3 a Numizmatikai Közönyben, 21 a Turul nevű címertani és családtörténeti folyóiratban és 7 az Ethnographiában.

Szabó Ervin nem tudta azonnal elfoglalni új helyét, mert hosszabb időbe telt, amíg átadta régi hivatalának, a Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárának ügyeit. Gárdonyi azonban már április 1-én megkezdte a munkát a könyvek rendezésével és katalogizálásával. Főnökének első teendője „a katalógusrendszer elkészítése” volt. Ezt — mint egy levelében írta — 1904. június 28-án fejezte be, s ekkor kezdte meg Gárdonyi katalóguscéduláinak szak szerinti elosztását.

Kettőjük közt jó összhang uralkodott. Remete László ugyan a könyvtár történetéről írott munkájában Enyvvári Jenőnek egyik levelére hivatkozva ennek ellenkezőjét állítja, de véleményét Szabó Ervin sajátkezű, a Fővárosi Levéltárban őrzött levelei megcáfolják. Őszinte barátsággal írt mindig Gárdonyinak, betegsége idején biztatta, hogy pihenjen, ne csináljon magának gondot a könyvtári munka elhúzódsából, tréfálkozott vele testsúlyával kapcsolatban, utazása idején pedig lelkes szavakkal számolt be párizsi, sorrentói, nápolyi élményeiről és közölte vele, hogy milyen lépéseket tett előmenetele, kinevezése érdekében.

Gárdonyi főnöke könyvtári elgondolásait, terveit, reformjait jónak, helyesnek tartotta. Ez kiderül cikkeiből, amelyeket a városi könyvtárak feladatairól, Európa nyilvános könyvtárainak, Budapest népkönyvtárainak írt, de erre utal egy érdekes mozzanat is abból az időből, amikor a Fővárosi Levéltárat vezette. Egyik tanulmányában ugyanis azt javasolta, hogy a levéltári mutatók szakozásában is vezessék be a Dewey-féle tizedes osztályozási rendszert, amelynek — mint tudjuk — Szabó Ervin volt a magyarországi meghonosítója.

Az új könyvtárhoz történt kinevezése után a fiatal könyvtárúrt irodalmi működésének iránya megváltozott. Mint maga írta egy rövid önéletrajzában, „a

97

könyvtár rendeltetésének megfelelően” társadalomtudományi tanulmányokkal, közgazdasági és városigazgatási kérdésekkel kezdett foglalkozni, a könyvtárak múltja helyett inkább feladataikat és lehetőségeiket vizsgálta. Cikkei jelentek meg a munkanélküliségről, a városok közgazdasági jelentőségéről, Nagybritannia mezőgazdasági viszonyairól; munkatársa lett a Huszadik Századnak, a Magyar Társadalomtudományi Szemlének. Ezekre az időszerű témákra, ezekre a haladó folyóiratokra nyilvánvalóan Szabó Ervin irányította a figyelmet, és feltehetően az ő buzdítására vett tevékeny részt különféle egyesületek munkájában is, elsősorban az Országos Ismeretterjesztő Társaságában, amelynek igazgató-tagja és a Magyar Társadalomtudományi Egyesületben, amelynek ügyvezető titkára lett.

Jó könyvtáros volt, sok mindennel foglalkozott élete során, igazában mégis a történelem állt legközelebb a szívéhez, s ezen belül a régi oklevelekkel való foglalkozás. Emiatt pályázta meg a Fővárosi Levéltár üresedésben levő állását. Szabó Ervin ebben is segített neki, kinevezése érdekében ismételten közbenjárt.

1911 végén lett levéltáros és 1913 tavaszán a levéltár vezetőjévé, főlevéltárossá nevezték ki. Itt megtalálta azt a helyet, ahol a legjobban érezte magát és amelynek a legtöbbet tudott használni. Negyedszázadig, 1936-ban történt nyugdíjazásáig vezette ezt az intézményt, és a rendezetlen irattárat mintaszerű, gyakorlati használatra és tudományos kutatásra egyaránt alkalmas levéltárrá fejlesztette. Ennek a munkának az egyes állomásait nagyarányú selejtezés, az anyag eredet és tárgykör szerinti rendezése, új leíró leltár, új mutatók készítése jelentette.

Nem feledkezett meg az otthagytott könyvtárról sem. Ennek egyik bizonyítékeként a levéltár anyagából kb. ötezer budapesti vonatkozású újságkivágatot gyűjtött össze és adott át a Fővárosi Könyvtárnak.

A levéltárban gazdag, addig ki nem aknázott anyagot talált fővárosunk történetére. Régi akták, beadványok, jegyzőkönyvek, rendeletek, ítéletek ezreit nézte végig, s ezek alapján több száz tanulmányt írt Budapest múltjáról. Jogosan tekinthetjük *őt a fővárosi helytörténet megalapítójának* és e korban legkiválóbb művelőjének.

Kutató munkája során akadt rá egy régi mérnöki térkép-vázlatra, amely felűntette, hová temették el 1795-ben Martinovicst és társait. Ennek nyomán 1914. áprilisában ásásokat kezdtek és a ki-

végzés
rült rá
sokat a

Gárd
könyv-

Élete végéig foglalkozott ilyen témákkal, s legtöbbször ezeket is összekapcsolta a fővárosi vonatkozásokkal. Ilyen tárgyú a *Magyarországi könyvnyomdászat és könyvkereskedelem a 18. században, különös tekintettel Budára és Pestre* című könyve és ilyenek kisebb cikkei a Könyvtári Szemlében: Az első budai nyomda terve — A hírlapírás kezdetei Budán és Pesten — Könyvcenzúra és ritka könyvek... Említsük meg néhány tanulmányát a Magyar Könyvszemléből is: Magyar író és könyvkiadó a XVIII. század végén — A magyar könyvtárpolitika kezdetei — Karai László és Hess András Budán.

Összegyűjtötte az Egyetemi Nyomdára vonatkozó iratokat, ezek alapján írta meg Czakó Elemér 1927-ben a nyomda történetét. A Franklin Társaság megbízásából összeállította a társaság történetét. Alapos, pontos munkát végzett, de a megbízónak nem tetszett, mert nem tárgyilagos, tudományos művet akart, hanem vállalati reklámot, csak dicsérő megállapításokat. A megállapodás szerinti tiszteletdíjat kifizette, de a könyvet nem adta ki. Adatai közül azonban sokat felhasznál Révai és Schöpflin az *Egy magyar könyvkereskedő regénye* című művében.

Minden munkáját magasfokú pontosság és megbízhatóság jellemzi. Csak akkor vette kezébe a tollat, ha előzőleg a tárgyra vonatkozó minden adatot átnézett. Fejlett történeti érzéke megóvta attól, hogy bármit is túlértékeljen. Ezért írásaiban nincsenek olyan részletek, amelyeket a későbbi kutatások eredményeként módosítani kellett volna.

1946-ban szeretett volna nyomdába adni egy könyvet *Hazai könyvkultúránk a XVIII. században* címmel. A munka egyes részei megjelentek a Könyvszemlében (Hazai könyvtermelésünk a pragmatica sanctio korában — A könyvkereskedés önállóodása — A XVIII. század legkeresettebb könyvei), a többi fejezet is elkészült, de kiadására — sajnos — nem került sor.

1936-ban ment nyugdíjba, de ez csak azt jelentette, hogy még többet tudott tudományos munkával foglalkozni. Jóformán élete utolsó napjáig dolgozott. 1946. október 26-án halt meg.

Vértesy Miklós